

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 8. februarja 1882.

Obseg: O reji in oskrbovanji goveje živine. — Kmetijska predavanja. — Zakon za povzdigo živinoreje od 9. januarija 1882. za vojvodino Štajarsko. — Amerika našim poljskim pridelkom sila nevarna. (Dalje.) — Kako bi ljudska šola postala v resnici temelj ljudskega naobraženja. (Konec.) — Kuga med raki. — Gotovo sredstvo zoper uši pri živini. — Društvo „Narodni dom“ v Ljubljani. — Česki kralj Karol I. (Dalje.) — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

O reji in oskrbovanji goveje živine.

Reja in oskrbovanje goveje živine je posebno pri malih posestnikih jako zanemarjeno. Hlevi so majhni, nizki, zaduhli in brez dobrih odtokov za gnojnico. Okna so majhna, kletnim luknjam podobna, tudi v najhujši vročini zaprta, da se ja kaka čista in zdrava sapica ne prikrade v hlev in da vse „prijetne vonjave“ v njem ostanejo. Vsled tega napravi se slab spriden zrak, kateri gotovo živini ni na korist, ker zadržuje živino v rasti. Neštevilne druge bolezni nastanejo vsled tega, v prvi vrsti zvrženje. Zaredi se tudi v takem nečistem in nesnažnem hlevu vsakovrstna druga golazen, katera živino nadleguje in v reji zadržuje. Izpuhtenje skozi kožo je vsled nesnažnosti zabranjeno in živina tako rekoč počasi hira, kakor cvetlica v slabi prsti in v slabem zraku. Ko se živina spomladi prvič izpusti na pašo, srce mora človeka boleti, če jo vidi suho, na zadnjem delu vso z blatnimi skorjami pokrito, z razmršeno, kviško stoječo dlako klavrno lezti.

Večkrat manjka dobre krme ali se pa ta neredno poklada; včasih se prehitro preide od suhe krme na zeleno in frišno. Ko se klaja spravi pod streho, poklada se večkrat preobilo, brez pameti, kar nastilja se z njo. Ko pa začne vsled takega ravnanja krme primanjkovati, dela se zopet prevarčno, tako namreč, da živina strada. Varčno pokladati se prične navadno spomladi, ko živina na polji največ trpi, ali se pa detelja in trava, komaj da se od tal vzdigne, pokosi in zopet brezpametno razmetuje in potroša. Isto tako nespametno ravnanje je tudi z nastiljanjem. Kdo pa trpi vsled tega? Živina in z njo posestnik sam.

Tako brezpametno gospodarstvo živinsko rejo jako zadržuje in je tudi pogost vzrok, da gospodar pade oderubom v kremplje, katerim redkokrat kdo srečno uide.

V naslednjem hočem nekatere opazke navesti iz praktičnega stališča o reji in oskrbovanji goveje živine.

Da se živina dobro sponaša, ne zadostuje le dobra, obila in redilna klaja, ampak v prvi vrsti so potrebni zdravi, suhi, prostorni hlevi, kateri se lahko dobro prezračijo, posebno ko hujša vročina nastaja. Gledati se mora tudi na zadostno število oken, da veliko svitlobe v hlev pride. Čim več je svitlobe, tim večje je izhlap-

ljenje ogljenčevega kisleca; in ker je tudi kakor pri človeku presnova v zvezi z dihanjem, upliva toraj naravno hitreje in uspešnejše na delovanje notranjih živinskih organov. Po preiskavah je dognano, da dihala v temi počasi delujejo, veliko bolj počasi kakor v svitlobi; živina je torej v temnih hlevih bolj lena, živčna in kožna opravila počasnejša, živina izgubi vsled tega na teži, pita se pa lože, pa na stroške njenega zdravja. Zatorej svitlobo in čisti zrak v hleve!

Nezdravi zrak, ki nastaja po izpuhtenju scalnice itd., odpravlja se s tem, da gnoj le malo časa v hlevu pustimo, da pridno nastiljamo in redno z mavcem potresujemo ($\frac{1}{4}$ kilg. za rep), kakor tudi s tem, da napravimo dobre odprte odtokove za gnojnico, katere lože z vodo snažimo, kakor zaprte.

Kaj zdravo je za živino tudi pogosto kopanje poleti; pospešuje se posebno kožno izpuhtenje. Isto tako mora imeti vsako živinče v hlevu zadosti prostora. Na dobro nastiljanje in na snažnost živine in jasli je treba vedno strogo paziti.

Vsak gospodar naj vestno po vsakem krmljenju jasli čisto osnaži, da ne nastanejo mnogovrstni kislici v lesenem koritu. Večkrat hlapci vole snažijo, ko živina je; to naj se opusti, ker živina ne more v miru jesti, kar jej gotovo ne koristi. Tudi naj se živina loči po starosti, teži in porabi in naj se za vsako posebej piča pripravi boljša ali slabša, kar je posebne važnosti pri mladi živini.

V gorkih dneh naj se izpušča v proste zagraje, katere so pa z drevesi obdane, da živina lahko v senco leže; tudi pri tem je potrebno mlade in slabe od starejših in močnejših, kakor tudi po spolu ločiti. Tudi molzne krave naj se izpušča v take zagraje, da se malo spreleté; ako tudi v začetku vsled večega premikanja manj mleka dajejo, se vendar krave tega kmalu privadijo in ravno tako dobro molzejo.

(Dalje prihodnjič.)

Kmetijska predavanja

bode imel deželni popotni učitelj poljedelstva gosp. E. Kramar 12. dne t. m. na Razdrtem na Notranjskem in 26. t. m. v Brezovici pri Ljubljani.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 15. februarja 1882.

Obseg: Kmetijska razumnost in denarni zaklad sta prva pogoja uspešnega kmetovanja. — O reji in oskrbovanji goveje živine. (Konec.) — Da se rujavi ali rumenkasti prah z dreves odpravi. — Gospodarske novice. — Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski. — Česki kralj Karol I. (Dalje.) — Popotne črtice. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kmetijska razumnost in denarni zaklad sta prva pogoja uspešnega kmetovanja.

Spisal Anton Dergane.

Preteklost je ključ k svetišču prihodnosti.

Ni je skoraj dežele v našem cesarstvu, da bi bila, kar se tiče umnega kmetovanja, na tako nizki stopinji, kakor ravno naša Kranjska, in osebito Dolenjska. Glavni vzrok te za naravni razvoj in pravi napredek kmetijstva zelo žalostne prikazni je pa le ta, da se naš kmetovalec ne dá prebuditi iz svojega dolzega spanja, da bi se podučeval v raznih in prevažnih strokah kmetijskih ter ostane rajši pri zastarelih, v družih deželah uže čisto pozabljenih kmetijskih pravilih, katera je podedoval še od svojega starega očeta. On se drži pri obdelovanju polja in sploh v kmetijstvu tako trdno starega kopita, da ga ni mogoče pripraviti na pravo pot razumnega kmetovanja.

Pa kaj! se li smemo in moremo temu čuditi? vsaj že stari pregovor pravi: „Česar se Anžek ni učil, tega tudi Anže ne zna in kakor se stara veja ne dá lahko ukriviti, tako je tudi zelo težko stare prisodke pri kmetijstvu kmetovalcu vzeti. Sedanji kmetijski rod se ni drugod kmetijstva učil, kakor doma od svojih starih prededov. Oče je učil svojega sina polje obdelovati in pripravljati za setev, drevesa požlahnovati, vinograde s trtami zasajati itd., se ve da le tako, kakor se je on sam učil in nič drugače. Ta pravila so bila pa v vseh krajih enaka, kar je namreč en kmetovalec za dobro spoznal, je tudi drugi za njim potrdil, in kar so vsi odobrili, to je moralo tudi resnično biti, in iz teh resnic so napravili potem kmečka pravila, katera so bila veljavna za vse čase in kraje in za vsako zemljo.

Boljše prihodnosti se ne moremo v tem obziru nadejati, kakor na ta način, da naše mlade gospodarje soznanimo z važnimi nauki umnega kmetovanja in gospodarstva ter delujemo posebno na to, da se bode šolska mladina v kmetijskih nadaljevalnih šolah podučevala v raznih strokah kmetijstva. To bi bilo danes tem bolj potrebno, čem bolj razmere današnjega kmetovanja vsako leto za kmeta neugodnejše postajajo, kar poprej ni bilo.

V starih časih je bilo obdelovanje polja zelo lahka reč in še pred petdesetimi leti so bili časi veliko

ugodnejši za poljedelstvo, nego dandanes; uže zemlja sama na sebi je podpirala v teh časih kmetovalca pri obdelovanju zemljišč, ker je bila veliko bolj rodovitna, kakor sedaj. Danes je zemlja zgubila svojih redivnih moči, ker je v teku toliko let vsa izsrkana in skoraj čisto nerodovitna postala. Stari kmetovalci so zemlji le jemali z rastlinami redivne hrane, dajali jej pa družega niso, kakor malo suhe slame ali pa suhega listja, na rudninski gnoj, iz katerega je sestavljena zemlja in redivne tvarine rastlin, kmetovalec še mislil ni; ako mu je pa zemlja na enem kraju nerodovitna postala, spremenil je rodovitne pašnike ali pa neobdelano, v prahi ležečo zemljo v oralno. Današnjemu kmetovalcu pa to ni mogoče, ker je uže vsak košček porabljen in vsak kotic zasejan. Pa vendar opominja vsaki dan se množijo število prebivalcev in razne potrebe kmetovalca, da mora več pridelovati na polji, kakor dosedaj, ako hoče svojo družino pošteno preživeti in plačati vse stroške. On mora gledati na to, da mu nese kmetijstvo največe dohodke, kar se pa zamore le zgoditi, ako se kmetovalec uči zemljo dobro spoznavati in se trudi pridobiti si potrebnih vednosti, ki jih vsaki dan neobhodno potrebuje pri obdelovanju svoje kmetije.

Tudi gospodarske razmere so bile v starih časih za kmetovalca ugodnejše, nego dandanes. V sedanjem času nimajo poljski pridelki prave cene, posebno so pa žitne cene zelo nizke, ker so naši trgi tako rekoč prenapolnjeni s tujim žitom; plača delavcev je zaradi pomanjkanja dobrih, zanesljivih in delavnih poslov zmiraj večja, delo pa slabeje. Razun tega tepó pa še elementarne nezgode kmeta; tukaj tare ga suša, ondi toča, na tretjem kraju zopet povodenj itd.

Kje si zamore ubogi kmet izdatne pomoči zoper vse te nadloge iskati? Le v vedi in umetnosti mu je rešitev! Napredek v vedi kmetijski in gospodarski pelje k blagostanju kmetijstva.

(Konec prihodnjič.)

O reji in oskrbovanju goveje živine.

(Konec.)

Kar se tiče košnje travnikov in žetve žita, drži se še vedno večina kmetovalcev staroverske navade: „Kosi tedaj, ko je seme zrelo in so odcvetele trave na travnikih!“ To pravilo je napačno; veljati pa naj ima naslednje pravilo: Ne čakaj popolnega semenskega dozorenja, ampak pokosi travo uže tedaj, ko bilke niso še

popolnoma suhe in zrna ne še popolnoma trda, kedar namreč tako zvana rumena zrelost nastane. V tem času ne zgubimo nič ne na semenu, ne na slami. Če čakamo do popolne semenske zrelosti, otrese se zrno pri košnji, preobračanju, vezanju in nakladanju. Tudi za kupčijo izgubé zrna na vrednosti, ker postane luščina debelejša in trša. Travniki, ki se takrat kosé, ko je največ cvetic v cvetji, dajejo najboljše in najtečnejše senó. Če pa odlašamo košnjo, dobimo jako slabo klajo, ker se lahko razkrojlive organske snovi pretvoré v težko prebavljive bilke, namreč preveč olesené. S preveliko zrelostjo tudi travnikom preveč škodujemo in po pozni košnji sená se otava kaj slabo obnese.

Pametno gospodarstvo mora združeno biti tudi s pametno razdelitvijo klaje in stelje. Ko kmetovalec spravi pridelke pod streho, preceni naj natanko, koliko ima žita, koliko sena, otave itd. in po tem naj se ravna. Nobeno gospodarstvo ne sme biti brez tehtnice (vage). Večim gospodarjem ali celim občinam bi priporočili veliko tehtnico z mostom, ker je mala preveč zamudna. Lože potem pazimo na vse kmetijske pridelke in prej zapazimo nemarno ravnanje naših hlapcev s klajo, z eno besedo: posestnik vé, koliko ima. Vsakdanja piča naj se odmeri ali odvaga, da živina ne dobi enkrat preveč, v drugo zopet premalo; s tem se tudi potrata zabrani. Vsi pridelki naj se primerno shranjujejo, zapirajo in večkrat pregledujejo.

Krmi naj se živina vedno v istem času. Sem ter tje naj se piča tudi malo zboljša, kar živini v hlevu posebno pozimi jako ugaja; preide naj se pa vedno iz slabše na boljšo jako varno, da ne nastanejo napenjanja, driska itd. Izkušen živinorejec nam pripoveduje: „Vso zelenjavo sem prej drobno zrezal in z različno škopo zmešal in s tem živino krmil. Živine res ni napenjalo, ali potrate frišne piče nisem mogel ustaviti. Sedaj krmim vprežno živino le s suho dobro klajo; vso frišno pičo posušim. Mislím, da se mi sedaj voli bolje redé in da boljši gnoj dobim, vsakako sem pa zabranil silno potrato zelenjave“.

Ako imamo različno krmo, je velike važnosti, da jo primerno mešamo in potem pokladamo. Vsa krma naj se na drobno zreže, in če je potrebno, zmehča in popari. Močno in slabo redilna klaja se na ta način skupno porabi, z omehčanjem in poparjenjem nastane kemično pretvorjenje mnogih tvarin, kar je za prebavljenje važno. Poklada naj se po malem pa večkrat na dan, ne pa cele kupe na enkrat, da potem živina izbira, razmetava in s klajo nastilja. Ne le gospodar, ampak tudi živina trpi pri takem krmljenju.

Pijače, kakor tudi soli živina pri suhem krmljenju več potrebuje kakor pri frišnem. Vsak naj daje živini čisto frišne vode, ne pa kalne in zastale. Sol naj se daje po 1—2 krat na teden po 24—32 gramov na živinče, ker jej zeló tekne in posebno prebavljenje pospešuje.

Kar se pa tiče oskrbovanja in pitanja breje živine, kakor tudi vzgoje telet, greši se še mnogo o tem obziru. Breji živini se večkrat piča nič ne zboljša, ali se ji daje krompir, ali se pa taka živina v pregorke in tesne hleve zapira, kjer se še gibati ne more in je večkrat tudi prepihu razpostavljena. Ravnanje med in ravno pred porodom je dostikrat nedopustljivo, ker se s pomočjo nekaterih mož tele s silo iz telesa iztrga.

Od dobre in slabe reje in oskrbovanja mladega teleleta v prvi dobi je odvisna njegova rast in razvijanje. Tudi mati mora dobivati lahko prebavljivo, pa krepko in zdravo pičo, da se teliček dobro razvijati začne. Najboljša piča za breje krave je dobro seno in zrezana pšenična slama. Pridava naj se včasih raztrgano žito (turšica, oves, ječmen) in otrobi. Kuhani ali surovi

krompir naj se brejim kravam nikdar ne daje, ker rade po njem izvržejo ali pa dobi teliček premesnato popkovnico, katera se navadno v malih dneh vname, in živinče pogine vsled tega. 6—7 tednov pred porodom naj se molzenje preneha, da krave vso moč za telička porabiti zamorejo.

Breje krave naj se vsak dan, če je le mogoče, na prostem malo pregibajo. Čem bliže je krava porodu, tim varnejše naj se ž njo ravna. Če je porod težak, naj pomaga pameten človek, kateri naj si roko z oljem namaže; pa jako previdno naj se ravna, da se ne pokončá teliček in zraven še krava. Najboljša hrana za mlado tele v prvih dveh mesecih je naravno materno mleko in še le potem, ko prebavni organi krepkejši postanejo, naj se prične z drugo pičo. Mnogi še napačno trdé, da prvo materno mleko teličku škoduje; to ni istina! ono ima mnogo beljakovine v sebi in je zaradi tega jako redilno. V tretjem mesecu naj se tele počasi odstavi in z dobrim mehkim senom, s kuhanimi otrobi in z raztrganim kuhanim žitom hrani.

Izvrstna piča za teleta je sladje; daje naj se mlačno in osoljeno. Samo na sebi je umevno, da se tele ne sme na enkrat odstavití, ker lahko zbolí.

Poleti naj se ima mlada živina v hladnih, pozimi pa v gorkih hlevih, pa ne na preozkih prostorih. Čisto ravnanje in večkratno prezračenje se posebno priporoča.

Če pogledamo lepo živino sosednjih dežel, katere nimajo za živinorejo tako pripravnih tal, kakor ravno naša planinska Avstrija, naj bode to nam v spodbudo, da delamo neutrudljivo za povzdigo živinorejé, ker s tem si le sebi koristimo. Kar drugi lahko dosežejo, zakaj bi mi ne! Toraj naprej na potu napredka!

E. Kramar.

Gospodarske izkušnje.

Da se rujavi ali rumenkasti mah z dreves odpravi.

Pri nas je to kaj navadnega, da so drevesa z rujavim ali pa rumenkastim mahom poraščena; vsled tega se drevje začne sušiti navadno v vrhu ter ne raste več. Glavni vzrok te bolezni je veliko zanemarjenje gledé oskrbovanja dreves ali pa pomanjkanje redilne hrane v zemlji. Gospodarji, spravite ta morilni mah z dreves, vsaj vas to ne stane družega kakor malo truda. Zemlja se mora okrepčati z dobro sègnjitim gnojem; vrh in mladike, ki so postale nerodovitne, treba je pa pomladiti. Posebno hitro se odstrani ta bolezen, ako se v poletnem času večkrat z dobro segnjito gnojnico gnoji. Mah se mora z drevesno strguljo odpraviti, drevo pa z lugom oprati ali pa z apnom namazati.

Gospodarske novice.

Koliko je v Avstriji živine.

Po najnovejših statističnih izvedbah je v Cisaljtaniji 1 milijon in 463.282 kónj, 49.618 oslov in mul, 8 milijonov in 584.077 goved, 3 milijone in 841.340 ovac, 1 milijon in 6675 koz, 2 milijona in 721.541 prašičev in 926.312 panjev. Te številke so jako ugodne, če se pomisli, da se je število vseh živali od predzadnje štetve znatno povišalo in samo število ovac precej zmanjšalo. Najbolj za 15,5% je narastlo število goved, za 15% število oslov in mul, za 5,5% število kónj, za 3% število kóz, za dober 1% število panjev. Zmanjšalo se je pa število ovac za 24% in število prašičev za 8%. Te številke so tem ugodnejše, če pomislimo, da se je od leta 1857. do leta 1869. število goved, ovac, koz in prašičev močno zmanjšalo.